

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΑΙΓΙΝΑΣ ΑΦΑΙΑΣ

Κείμενο: Άννα Μαράντη

Αρχαιολόγος, Ιστορικός Τέχνης

Φωτογραφίες: Γιάννης Κουτσούκος

Ηταν πρόκληση για μένα το συγκεκριμένο άρθρο. Είχα επισκεφτεί την Αίγινα αρκετές φορές στο παρελθόν, καθαρά τουριστικά και νομίζω, όπως οι περισσότεροι, έτσι κι εγώ δεν είχα καταλήξει στο τι είναι αυτό που τελικά σε γοητεύει στο νησί. Αδυνατούσα να ξεκαθαρίσω ποιος ήταν ο χαρακτήρας της Αίγινας, ποια ήταν αυτή η πλευρά της, που κυριαρχούσε στη συνείδηση και στην επιθυμία των επισκεπτών της. Είναι η μακραίωνη ιστορία της, ζωντανή ακόμα μέσα στα ερειπωμένα μνημεία ή και τα νεότερα κτίρια της; Είναι το φυσικό της περιβάλλον, η αίγλη που κέρδισε συνδέοντας το όνομά της με ξεχωριστές προσωπικότητες ή απλώς μια ακόμα άψογα ανεπτυγμένη τουριστική περιοχή 17 μόλις ναυτικά μίλια από τον Πειραιά;

Νοτιοανατολική άποψη του ναού από το γειτονικό λόφο. Το ιερό της Αφαίας, στην κορυφή ενός κατάφυτου υψώματος, δεσπόζει στην περιοχή. Η εξαιρετική του θέση αποδεικνύει πόσο σημαντική ήταν για τους Αιγινίτες η λατρεία της τοπικής τους θεάς.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΝΗΣΙ

στο κέντρο του Σαρωνικού ξεκίνησε μια φθινοπωρινή μέρα, με πρωταρχική επιθυμία, μέσα στο πολυδιάστατο της φήμης του, τη γνωριμία με ένα από τα κορυφαία μνημεία της ελληνικής αρχιτεκτονικής, χτισμένο στην αυγή του χρυσού αιώνα της ελληνικής ιστορίας. Εξάλλου, όπως έλεγε κι ένας καθηγητής μου στο πανεπιστήμιο, και μόνο γι' αυτό το μνημείο αξίζει να επισκεφτεί κανείς τον τόπο.

Τα πρώτα ίχνη οικιστικής εγκατάστασης στην Αίγινα μαρτυρούνται από τη νεολιθική εποχή και από τότε η ζωή συνεχίστηκε αδιάκοπα μέχρι σήμερα. Η εξαιρετική γεωγραφική της θέση τη βοήθησε να αναπτύξει δραστήριες εμπορικές σχέσεις με όλο τον πολιτισμένο κόσμο και ταυτόχρονα την έκανε αποδέκτη πλήθους πολιτισμικών στοιχείων τα οποία αφομοίωσαν οι έντιμοι και εργατικοί κάτοικοί της. Οι Αιγιήτες ανέπτυξαν το δικό τους πολιτισμό κι έκαναν το νησί τους συμμετοχο σε όλα τα σημαντικά γεγονότα της

αρχαίας ιστορίας και συχνά πρωτοπόρο. Είναι εξαιρετικά σημαντικό, ότι η Αίγινα, πριν από 2.500 χρόνια περίπου, υπήρξε κορυφαία ναυτική δύναμη με ισχυρότατη οικονομία, τόσο που στα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ οι Αιγιήτες έκοψαν το πρώτο ευρωπαϊκό νόμισμα, τη φημισμένη αργυρή "κελώνη".

Η παρουσία της, όμως, υπήρξε ξεχωριστή και στα νεότερα χρόνια. Το 1828 έγινε πρωτεύουσα του νεότερου ελληνικού κράτους μετά την απελευθέρωση από τους Τούρκους, κι εδώ θεμελιώθηκαν οι κυριότεροι θεσμοί που αποτέλεσαν τη ραχοκοκαλιά της νεότερης Ελλάδας, η πρώτη Εθνική Τράπεζα, το πρώτο

Εθνικό Τυπογραφείο, το πρώτο Νομισματοκοπείο, η πρώτη Βιβλιοθήκη, το πρώτο Αρχαιολογικό Μουσείο. Το ξεχωριστό, ήπιο φυσικό της περιβάλλον υπήρξε τόπος έλξης και πηγή έμπνευσης για πολλούς και σημαντικούς ανθρώπους των γραμμάτων και των τεχνών, και δεν είναι διόλου τυχαίο ότι τούτος ο μικρός τόπος χώρεσε και

Μια ακόμη άποψη της νοτιοανατολικής πλευράς του ναού. Ο αντικατοπτρισμός στη μικρή λιμνούλα που σχηματίζουν τα όμβρια ύδατα υπενθυμίζει τη δεξιοτεχνία του φωτογράφου μας.

αγκάλιασε για χρόνια όλη τη φλόγα και το δημιουργικό πάθος μιας ανεξάρτητης, αδάμαστης ψυχής, ενός λαμπρού πνεύματος όπως ήταν ο **Νίκος Καζαντζάκης**.

Μια ώρα και δέκα λεπτά χρειάστηκε το πλοίο για να δέσει στο όμορφο λιμάνι. Το πρώτο πράγμα που αντίκρισα ήταν το μικρό παρεκκλήσι του Αγίου Νικολάου να ορθώνεται ολόλευκο δίπλα στις πολύχρωμες ψαρόβαρκες και τα καϊκια που ήταν δεμένα στη σειρά. Την πρόσοψη της χώρας ορίζει η πλατιά αποβάθρα, όπου όλοι επιδίδονται σε ατέλειωτες βόλτες μπροστά από τα παραδοσιακά καφενεία και τους πάγκους των μικροπωλητών με το φιστίκι.

Η πόλη χτισμένη αμφιθεατρικά ξεδιπλώνεται πίσω και αναπνέει στους δικούς της ρυθμούς. Το σεργιάνι στα στενά καλντερίμια αποκαλύπτει ένα πολύπλευρο κράμα αρχιτεκτονικής με ντόπια λαϊκά χαρακτηριστικά, αλλά και αιγαιοπελαγίτικα γνωρίσματα. Σπίτια βαμμένα με ζεστά χρώματα δίπλα σε άλλοτε δημόσια κτίρια, σημερινά μνημεία, το Κυβερνείο του Καποδίστρια, η Μητρόπολη με το Εϋνάρδειο Σχολείο, ο γραφικός πύργος του Μάρκελλου και μερικά όμορφα αρχοντικά, και βορειότερα κατάλοιπα από την πρώτη Μητρόπολη με το μέχρι σήμερα διατηρημένο βαπτιστήριο. Από

Πρώτοι κάτοικοι του νησιού ήταν οι Μυρμιδόνες, μυρμήγκια που μεταμόρφωσε ο Δίας σε ανθρώπους ύστερα από τις ολόθερμες παρακλήσεις του γιου του, αφού στο μεταξύ η οργισμένη Ήρα είχε ερημώσει με τα τεχνάσματά της το νησί τόσο από βλάστηση όσο και από ανθρώπινη ζωή. Από την ένωση του Αιακού και της Ενδηίδας γεννήθηκαν ο Πηλέας και ο Τελαμώνας και αργότερα από την ένωσή του με τη νύμφη Νηρηίδα προήλθε ο Φώκος. Από τους τρεις γιους του Αιακού έλκουν την καταγωγή τους πολλά μυθικά γένη από τα οποία προήλθαν σπουδαίοι ηγεμόνες των πρώτων ελληνικών φύλων. Ο ίδιος ο Αιακός τίμησε τον πατέρα του ιδρύοντας ιερό προς τιμήν του Διός Ελλανίου στην ψηλότερη κορυφή του νησιού και έζησε την υπόλοιπη ζωή του με απίστευτη σύνεση και ευσέβεια. Γι' αυτό και οι θεοί, θέλοντας να τον τιμήσουν, τον διόρισαν μετά το θάνατό του Κριτή στον Κάτω Κόσμο μαζί με τους βασιλείς της Κρήτης Μίνωα και Ραδάμανθυ.

Οι ισχυροί δεσμοί της Αίγινας με την Κρήτη πιστοποιούνται από πλήθος αρχαιολογικών ευρημάτων. Στα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. η περιοχή γνωρίζει μέρες ευημερίας. Τα ποντοπόρα πλοία των Αιγινητών διατρέχουν όλη τη Μεσόγειο εκμεταλλεζόμενα την εξαιρετική

Στα μέσα του 7ου αιώνα π.Χ οι Αιγινητές έκοψαν το πρώτο ευρωπαϊκό νόμισμα, τη φημισμένη αργυρή "χελώνα"

τη μια πλευρά της χώρας το αρχαίο πολεμικό λιμάνι και ο λόφος της Κολώνας με λείψανα από το ναό του Απόλλωνα και τον προϊστορικό οικισμό και από την άλλη πλευρά ο φάρος και ολόγυρα πανέμορφες εξοχικές κατοικίες, παλιά αρχοντικά και το σπίτι του Καζαντζάκη. Η ιστορία 5.000 χρόνων τουλάχιστον αποκαλύπτεται στα μάτια σου.

"Τροφόν Ηρώων", ονόμασε ο Πίνδαρος την Αίγινα, και δεν είχε άδικο. Η προέλευση των πρώτων κατοίκων του νησιού χάνεται στους μυθικούς χρόνους. Σύμφωνα, λοιπόν, με το μύθο η Αίγινα ήταν μια από τις είκοσι κόρες του θεού Ασωπού. Όταν ο Δίας την ερωτεύτηκε, την άρπαξε και την εγκατέστησε σ' ένα μικρό νησί του Σαρωνικού κόλπου που έφερε το όνομα Οινώνη ή Οινοπία. Από την ένωση του Δία και της Αίγινας προήλθε ο **Αιακός** ο μυθικός βασιλιάς της Αίγινας και γενάρχης των Αιακιδών, ο οποίος και μετόνομασε το νησί δίνοντάς του το όνομα της μητέρας του.

γεωπολιτική θέση του νησιού, ενώ σταθερές σχέσεις φιλίας δημιουργούνται με τους Κρήτες από τους οποίους αφομοιώνουν μοναδικά όλα τα στοιχεία του ανθηρού πολιτισμού τους. Με την Κρήτη συνδέεται και το κορυφαίο μνημείο του νησιού, ο **Ναός της Αφαιάς**, που η γνωριμία μαζί του ήταν και ο σκοπός αυτού του ταξιδιού.

-Να πας απ' την Αγία - Μαρίνα πρώτα. Μετά, πάρε το δρόμο προς τη χώρα, κόψε την άσφαλτο και ανέβα το μονοπάτι που οδηγεί στην κορυφή, εκεί να δεις ομορφιά, μου συνέστησε ο κυρ Δημήτρης στο μικρό καφενείο που κάθισα για καφέ.

Αλλά που χρόνος για τέτοια. Έτσι αποφάσισα να ακολουθήσω την πεπατημένη. Ο δρόμος, λοιπόν, για το αρχαίο μνημείο ξεκινάει δίπλα από το Ορφανοτροφείο και συνεχίζει ανηφορικός προς τα ανατολικά διασχίζοντας το νησί. Καθώς απομακρύνεσαι από την πόλη διαπιστώνεις πως η Αίγινα θα πρέπει άλλοτε να ήταν εξαιρετικά πευκόφυτη. Στο δρόμο συ-

ναντάς κυπαρίσσια και αγριελιές, χαριτωμένα ξωκλήσια και αρκετή βλάστηση. Μετά το μικρό γεφυράκι, σ' ένα άπλωμα δεξιά υψώνεται η τεράστια επιβλητική εκκλησία του Αγίου Νεκταρίου τόπος προσκυνήματος εδώ και χρόνια. Ακολουθώντας τις πινακίδες με τις σχετικές ενδείξεις και μετά από 10 χλμ περίπου ο δρόμος διακλαδίζεται και οδηγεί αριστερά, καταρχήν στο μικρό οικισμό του Μεσαγρού και κατόπιν στον αρχαιολογικό χώρο όπου είναι κτισμένος ο ναός της Αφαίας.

Το ιερό έχει χτιστεί στην κορυφή ενός ψηλού λόφου σκεπασμένου με πεύκα. Από εδώ η θέα είναι εκπληκτική και δεν είναι ψευδαίσθηση η κατανοκτική ατμόσφαιρα που σε τυλίγει. Τον τόπο αυτό διάλεξαν οι αρχαίοι προσκυνητές για να αποθέσουν τη λατρεία τους και στα ερείπια που σώζονται μέχρι σήμερα νομίζει κανείς πως ακόμα πλανιούνται οι ταπεινές φιγούρες

τους. Μπροστά απλώνεται ο γραφικός κόλπος της Αγίας Μαρίνας, ενώ η θέα προς το γειτονικό νησί της Σαλαμίνας είναι μοναδική.

Η επιθυμία να ακολουθήσουν τα βήματα των αρχαίων κατοίκων του νησιού, όταν κατευθύνονταν ευλαβικά στο χώρο, σ' ένα χρόνο συμπυκνωμένο από το τότε και το τώρα, είναι έντονη, και ίσως μπορεί ο καθένας να το καταφέρει αν αδιαφορήσει για το γειτονικό λόφο με τις κεραίες της τηλεόρασης και στρέψει το βλέμμα προς την άλλη πλευρά, στον αδιάσπαστο ορίζοντα, αυτόν που αντίκριζαν κι εκείνοι κάποτε.

Οι μύθοι μας διασώζουν τις πρώτες πληροφορίες για τη θεά Αφαία, την οποία ταυτίζουν με την κρητική Βριτόμαρτι, κόρη του Δία και της Κάρμης και αγαπημένη φίλη της Αρτέμιδας την οποία ακολουθούσε συχνά στις κυνηγετικές εξορμήσεις της. Την κόρη αυτή ερωτεύτηκε ο Μίνωας, ο

▲ *Νότια άποψη του ναού της Αφαίας. Οι μετρημένες αναλογίες του μνημείου γοητεύουν μέχρι σήμερα τον επισκέπτη. Γύρω στο 500 π.Χ. δημιουργήθηκαν νέα αναλήμματα στο ιερό, ισοπεδώθηκε μεγαλύτερος χώρος και χτίστηκε ο τρίτος κατά σειρά ναός. Οι διαστάσεις του στο κρηπίδωμα είναι 32x16,50 μέτρα.*

Στα μαρμάρινα τμήματα του επιστυλίου, στις πλευρικές επιφάνειες, είναι εμφανέστατες οι λαξευμένες αύλακες σχήματος U όπου εφάρμοζαν σχοινιά διευκολύνοντας έτσι την ανάρτησή τους. ▶

βασιλιάς της μινωικής Κρήτης, και θέλησε να την κάνει σύντροφό του. Η Βριτόμαρτι προσπαθώντας να αποφύγει τον Μίνωα έπεσε στη θάλασσα, σε δίκτυα ψαράδων που τη μετέφεραν στην Αίγινα, όπου κατέφυγε σε μια σπηλιά στην κορυφή ενός λόφου κι έγινε **αφανής** (*Αφαία*). Εκεί αναπτύχθηκε η λατρεία της θεάς Αφαίας που χρονολογείται από τις αρχές της 2ης χιλιετίας, πιθανότατα από τους προϊστορικούς κατοίκους του μικρού οικισμού της Αγίας Μαρίνας. Μια μικρή σπηλιά κοντά στη βορειοανατολική γωνία του αρχαϊκού περιβόλου έδωσε σημαντικά ευρήματα των μυκηναϊκών χρόνων, αγγεία, πήλινα ειδώλια της θεάς και σφραγίδες που πιστοποιούν την ύπαρξη της λατρείας της κατά τους προϊστορικούς χρόνους. Ο Πausanίας αναφέρει μάλιστα πως ο Πίνδαρος έγραψε ένα άσμα για τη θεά το οποίο, αν είχε σωθεί, θα μας έδινε σημαντικές πληροφορίες για τις μυθικές καταβολές της λατρείας της.

Περνώντας από την είσοδο που οδηγεί στον περιφραγμένο σήμερα αρχαιολογικό χώρο, σταμάτησα για λίγο στο εκδοτήριο των εισιτηρίων για να προμηθευτώ το μικρό ενημερωτικό φυλλάδιο που έχει εκδώσει το Τ.Α.Π. Αν και ήταν Κυριακή πρωί, ελάχιστοι ήταν οι επισκέπτες αν κρίνει κανείς από το μεγάλο

αριθμό και αυτών που είχαν αποβιβαστεί στο λιμάνι, αλλά και των εκδρομικών που σεργιανούσαν ανέμελα στη χώρα. Αν, τώρα, αυτό ήταν καλό ή κακό δεν είναι της παρούσης, είναι όμως κάτι που ενδόμυχα ευχόμενοι και οπωσδήποτε απόλαυσα.

Μέσα στον αρχαιολογικό χώρο, τώρα, σχέδια με την κάτοψη του ιερού και την τομή του ναού, αποτυπωμένα σε ανθεκτικό υλικό, δίνουν μόνιμα στους επισκέπτες λίγες απαραίτητες πληροφορίες. Σ' αυτό το χώρο, αρχικά, υπήρχε ένα υπαίθριο ιερό που επιβίωσε από τα προϊστορικά χρόνια. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγούν τα κατάλοιπα ενός

▲ *Η δυτική πλευρά του μνημείου. Σε πρώτο πλάνο μια ιδιαίτερα επιμελημένη γραφική αναπαράσταση του ναού με επεξηγηματικά σχόλια και σημαντικές πληροφορίες για τον επισκέπτη. Ανάλογου τύπου σχέδια υπάρχουν και άλλα μέσα στον περιφραγμένο χώρο.*

Άποψη από το εσωτερικό του ναού. Τη στέγη στήριζαν δύο δίτονες κιονοστοιχίες στο εσωτερικό του σηκού, τμήμα των οποίων είναι σήμερα αναστηλωμένο.▶

αρχαίου βωμού και κάποιου τοίχου με ακανόνιστους λίθους. Το αρχαιότερο ιερό, που χρονολογείται στο τέλος του 7ου και στις αρχές του 6ου αιώνα π.Χ. περικλείονταν από περίβολο ελλειψοειδούς σχήματος όπου στο κέντρο υπήρχε ο πρώτος ναός αφιερωμένος στην θεά Αφαία. Ουσιαστικά ήταν ένας μικρός σηκός χωρίς κίονες, όπου στεγαζόταν το λατρευτικό της άγαλμα. Σήμερα σώζονται μόνο ίχνη από τη λίθινη θεμελίωσή του.

Αποψη του λόφου της Κολώνας, όπου βρισκόταν η ακρόπολη της αρχαίας Αίγινας. Μόνο ένας μονολιθικός κίονας σώζεται σήμερα από το ναό του Απόλλωνα, που χρονολογείται στο τέλος του 6ου αιώνα π.Χ.

Αποψη από τη νότια πλευρά του ναού. Τις αναστηλωτικές εργασίες που έγιναν στο μνημείο έκανε τη δεκαετία του 1960 ο καθηγητής Α. Ορλάνδος. (δεξιά)

ένα επιβλητικό πρότυπο εξασφάλιζε την είσοδο προς αυτό. Τμήμα από αυτό το πρότυπο σώζεται μέχρι σήμερα.

Περιδιαβαίνοντας ανάμεσα στα ερείπια είναι αναπόφευκτο να μη σκεφτείς πώς να ήταν ο χώρος την εποχή της ακμής του, να μην αναρωτηθείς αν ακόμα ο αέρας κουβαλάει κάτι από την αύρα των αρχαίων κατοίκων. Κι ακόμα αν έχουν ταυτόσημο νόημα όλα αυτά για τον καθένα, όπως για

Γύρω στα 575 π.Χ. κτίστηκε ο δεύτερος μεγαλύτερος πώρινος ναός, μέσα σε ευθύγραμμο πλέον περίβολο. Οι τελευταίες έρευνες έδειξαν πως ο ναός αυτός ήταν περίπτερος, δωρικός, με περιστύλιο αποτελούμενο από έξι κίονες στις στενές και δώδεκα κίονες στις μακρές πλευρές. Δεν είναι γνωστό αν είχε διαστάσεις μεγαλύτερες από το σημερινό σωζόμενο ναό, πάντως, διατηρούνται μέχρι σήμερα κατάλοιπα από το βωμό που βρισκόταν μπροστά από την ανατολική πλευρά του. Όπως καταδεικνύουν τα αρχαιολογικά ευρήματα ο ναός αυτός υπέστη μεγάλες ζημιές από μεγάλη πυρκαγιά που προκλήθηκε γύρω στο 510 π.Χ. Την τελική του διαμόρφωση γνώρισε το ιερό γύρω στο 500 π.Χ και απέκτησε τη μορφή που βλέπουμε μέχρι σήμερα. Στα νότια του τεμένους

έναν από τους λίγους, εκείνη την ώρα, επισκέπτες, σίγουρα Βορειοευρωπαίο, που φωτογράφιζε μανιωδώς, εκτός από το ναό, κάθε "πετρούλα" που έβλεπε.

Άλλοτε, το χώρο κοσμούσαν βάρθρα με αναθήματα. Σήμερα μπορεί κάποιος να δει λείψανα από τις βάσεις των αφιερωμάτων, τα θεμέλια του νεότερου μακρόστενου βωμού, κατάλοιπα από τον αγωγό νερού όπου συγκεντρώνονταν τα όμβρια ύδατα και κατέληγαν σε μια δεξαμενή ΒΑ του ναού, τα θεμέλια διάφορων οικημάτων, λείψανα από τον αρχαϊκό ελλειψοειδή περίβολο, ίχνη από τους δυο προγενέστερους βωμούς κα. Έξω από τη μνημειακή είσοδο, στα ανατολικά, υπήρχε ένα συγκρότημα δωματίων που προοριζόταν για τους ιερείς, καθώς και ίχνη από λουτρικές εγκαταστάσεις.

Στο κέντρο του τεμένου ανεγέρθηκε γύρω στο 500 π.Χ. ο τρίτος κατά σειρά ναός, αφιερωμένος στην Αφαία, ο οποίος σώζεται σε καλή κατάσταση και είναι εν μέρει αναστηλωμένος. Πρόκειται για ένα δωρικό περίπτερο ναό με 6Χ12 κίονες. Αντικρίζοντας καταρχήν το μνημείο την προσοχή τραβούν δυο πράγματα: οι μεγάλες πεταλόσχημες εγκοπές στο μαρμάρινο επιστύλιο, για ανυψωτικούς προφανώς λόγους, και οι κίονες, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι μονολιθικοί. Όλος ο ναός είναι κατασκευασμένος από ντόπιο ασβεστόλιθο, το γνωστό **αιγινήτη**, και φέρει επίχρισμα, εκτός από τα εναέτια γλυπτά και τα ακρωτήρια που ήταν κατασκευασμένα από παριανό μάρμαρο. Στον πρόδομο και στον

Η Βριτόμαρτι προσπαθώντας να αποφύγει τον Μίνωα έπεσε στη θάλασσα, σε δίχτυα ψαράδων που τη μετέφεραν στην Αίγινα, όπου κατέφυγε σε μια σπηλιά στην κορυφή ενός λόφου κι έγινε **αφανής (Αφαία)**. Εκεί αναπτύχθηκε η λατρεία της θεάς Αφαιάς που χρονολογείται από τις αρχές της 2ης χιλιετίας, πιθανότατα από τους προϊστορικούς κατοίκους του μικρού οικισμού της Αγίας Μαρίας.

οπισθόδομο του ναού υπήρχαν από 2 κίονες "**εν παραστάσι**", ενώ στο εσωτερικό του σηκού υπήρχαν δυο δίτονες κιονοστοιχίες, αποτελούμενες από 5 δωρικούς κίονες η καθεμία, που στήριζαν τη στέγη. Το κρηπίδωμα του ναού προσεγγίζεται από καλοχτισμένο επικλινές επίπεδο που ανοίγεται μπροστά από την ανατολική του πλευρά και που τον ενώνει με το βωμό που βρισκόταν ακριβώς μπροστά του και του οποίου σήμερα διατηρείται τμήμα της θεμελίωσής του. Στο εσωτερικό του σηκού φυλασσόταν το λατρευτικό άγαλμα της θεάς στημένο σε μικρό βάθρο και προστατευμένο από κιγκλιδώματα. Κι εδώ, όπως σε όλους σχεδόν τους αρχαιολογικούς χώρους, επικρατεί αυτή η κατασκευαστική ηρεμία που επιβάλλεται ακόμα και τις στιγμές που ξεναγούνται θορυβώδεις ομάδες

επισκεπτών κυρίως σε περιόδους τουριστικής έξαρσης. Το πώς εκλαμβάνει ο καθένας και πως διαχειρίζεται όσα γεννάει αυτή η περιεργή σιωπή είναι προσωπική υπόθεση, θέλω να πιστεύω όμως πως είναι κοινή η αίσθηση, η συνείδηση της "συνέχειας"

Θα μπορούσε κάποιος να δει πολύ περισσότερα σήμερα εδώ ή το πιθανότερο, στο αρχαιολογικό μουσείο της Αίγινας, αν ο ναός δεν είχε την ίδια τύχη με τα σημαντικότερα μνημεία της χώρας. Ο λόγος για το γλυπτό διάκοσμο του μνημείου, ο οποίος έχει εξαιρετική σημασία.

Και στα δυο αετώματα οι εναέτιες μορφές ήταν ολόγλυφα έργα, ιδιαίτερα επιμελημένα, τα οποία σήμερα αποτελούν έξοχα δείγματα της πρώιμης κλασικής τεχνοτροπίας. Το θέμα του ανατολικού αετώματος ήταν η αρχαιότερη εκστρατεία των Ελλήνων, όπου μετείχε και ο Ηρακλής, εναντίον του βασιλιά της Τροίας Λαομέδοντα. Στο κέντρο του αετώματος δέσποζε η μορφή της θεάς Αθηνάς που επόπτευε τη σύγκρουση. Στο δυτικό αέτωμα παριστάνεται η δεύτερη εκστρατεία των Ελλήνων κατά των Τρώων που διασώζεται από τον Όμηρο, με αρχηγό τον Αγαμέμνονα κατά του Πριάμου. Κι εδώ η μάχη εκτυλισσόταν ενώπιον της θεάς Αθηνάς που κατείχε το κέντρο του αετώματος.

Χρονολογικά τα εναέτια γλυπτά ανάγονται στη δεκαετία 490-480 π.Χ. Αμέσως μετά τη ναυμαχία της Σαλαμίνας, όμως καταστράφηκε τμήμα από τη γλυπτή σύνθεση του ανατολικού αετώματος το οποίο και αντικαταστάθηκε από άλλο ανάλογο διάκοσμο, προσαρμοσμένο όμως στην αισθητική αντίληψη της εποχής. Έτσι, το ανατολικό αέτωμα είναι μεταγενέστερο από το δυτικό, γεγονός που εξηγεί και τις τεχνοτροπικές διαφορές που είναι εμφανείς στις δυο συνθέσεις. Τα εξαιρετικά αυτά γλυπτά σήμερα βρίσκονται στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου, ενώ τμήματα από το πρώτο ανατολικό αέτωμα, που ίσως καταστράφηκε από κεραυνό, εκτίθενται σήμερα στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο.

Ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσίαζε και ο γλυπτός διάκοσμος της στέγης του ναού. Τα κεντρικά ακρωτήρια αποτελούνταν από ένα επιβλητικό μαρμάρινο ανθέμιο που πλαισιωνόταν από δυο κόρες, ενώ 4 γρύπες ή σφίγγες αποτελούσαν τα γωνιακά ακρωτήρια. Τα ακρωτήρια της ανατολικής πλευράς είχαν κι αυτά καταστραφεί και αντικατασταθεί μαζί με τα γλυπτά του ανατολικού αετώματος. Έχει ειδικό ενδιαφέρον η συνοπτική έστω,

εξιστόρηση της λεηλασίας των γλυπτών του μνημείου. Δυστυχώς, η ιδιαίτερα προικισμένη Ελλάδα προσέλκυσε από νωρίς το ενδιαφέρον των αδηφάγων θηρευτών έργων τέχνης από όλη την Ευρώπη. Οι πρώτοι που επισκέφθηκαν το ιερό της Αφάιας, το 1765, ήταν τα μέλη της Societa dei Dilcttanti, μιας Εταιρείας που στόχο είχε τη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας, καθώς και ο Ed. Dodwell, το 1805, που ζωγράφισε το ναό. Το 1811, το εξαίρετο μνημείο επισκέπτεται μια ομάδα επιστημόνων, ανάμεσά τους ο Βρετανός αρχιτέκτονας C.R. Cockerell και ο Βαυαρός βαρόνος V. Hallerstein, επίσης αρχιτέκτονας. Σκοπό έχουν να αποτυπώσουν τον επιβλητικό ναό που μέχρι τότε πίστευαν πως ήταν αφιερωμένος στον Πανελλήνιο Δία. Γοητευμένοι από το μοναδικό μνημείο αρχίζουν ανασκαφικές έρευνες όπου και αποκαλύπτουν 17 σχεδόν ακέραια αγάλματα, όλα προερχόμενα από τα αετώματα του μνημείου. Η παρουσία της θεάς Αθηνάς στο γλυπτικό σύνολο οδηγεί τους μελετητές στο συμπέρασμα πως ο ναός ήταν αφιερωμένος σ' αυτήν και όχι στον Δία. Στη συνέχεια, αφού κατέβαλαν 40 λίρες στον Τούρκο Αγά, αρπάζουν τα γλυπτά τα οποία μεταφέρουν αρχικά στην αγγλοκρατούμενη Ζάκυνθο και κατόπιν στη Μάλτα. Το 1813 τα γλυπτά εκτίθενται σε δημοπρασία όπου και περιέρχονται στην κατοχή του φιλότεχνου Λουδοβίκου Ι, τότε διαδόχου της Βαυαρίας και πατέρα του πρώτου βασιλιά της Ελλάδας Όθωνα.

Οι περιπέτειες, όμως, δε σταματούν εδώ. Τα εξαίρετα αγάλματα παραμένουν για 2 χρόνια (1816-1818) στο εργαστήριο του Δανού γλύπτη Thorvaldsen όπου δέχονται μαρμάρινες συμπληρώσεις. Το 1828 τα εναέτια γλυπτά εκτίθενται για πρώτη φορά στη Γλυπτοθήκη του Μονάχου.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί η δημοσίευση δυο εντυπωσιακών για τα χρονικά εκδόσεων. Η πρώτη έγινε από τον Cockerell το 1860 όπου καταγράφηκαν οι μελέτες του συνοδευόμενες από ιδιαίτερα επιμελημένα έγχρωμα σχέδια του ναού και των γλυπτών. Η δεύτερη τυπώθηκε το 1884 και περιελάμβανε πολυτελείς έγχρωμες αναπαραστάσεις του ναού που έγιναν από το Γάλλο Ch. Garnier. Το 1901 ξεκίνησε ανασκαφικές έρευνες στο

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κίνες του ναού. Όλοι ήταν μοναλιθικοί με 20 ραβδώσεις στον κορμό τους, εκτός από τρεις στην βόρεια πλευρά που ήταν σπονδυλωτοί. ▶

χώρο με Γερμανικό Ινστιτούτο με επικεφαλής τον Furtwangler, τον τότε διευθυντή της Γλυπτοθήκης του Μονάχου. Το σημαντικότερο εύρημα των ερευνών είναι το δίχως άλλο μια αρχαϊκή επιγραφή, όπου αναφέρεται η ίδρυση του "οίκου" της θεάς Αφάιας στην οποία πλέον και αποδόθηκε το ιερό.

Οι έρευνες που ακολούθησαν έδειξαν πως η επιγραφή αυτή σχετίζεται τελικά με το δεύτερο κατά σειρά, μνημειακό ναό που ανεγέρθηκε το 575 π.Χ. Η δημοσίευση της ανασκαφής ακολούθησε το 1906 και εμπλουτίστηκε με έγχρωμα σχέδια. Σημαντικότερη ήταν η επανατοποθέτηση των μορφών στα αετώματα με διαφορετική πλέον διάταξη.

Κατά τη δεκαετία του '60 έγιναν στο μνημείο αναστηλωτικές εργασίες από την Αρχαιολογική Υπηρεσία και τον καθηγητή Α. Ορλάνδο. Τη δεκαετία του '70 ξεκινούν νέες έρευνες στο χώρο από το διευθυντή της Γλυπτοθήκης D. Ohly που επιθυμώντας να εξασφαλίσει μεγαλύτερη σαφήνεια στη σύνθεση των αετωμάτων, αρχίζει τις προσπάθειες για την απόσπαση των μαρμάρινων προσθηκών από τα γλυπτά που είχε κάνει ο Thorvaldsen, προσθήκες που δυσχέραιναν την κατανόηση του συνόλου. Παράλληλα ξεκινάει τη συστηματική μελέτη των δυο αετωμάτων στοχεύοντας στην πληρέστερη παρουσίασή τους.

Το 1972, στα εγκαίνια της Γλυπτοθήκης, οι περίφημοι "Αιγινίτες" εκτίθενται σε περίοπτη θέση κοσμώντας δυο από τις κεντρικές αίθουσες του μουσείου. Εκεί βρίσκονται μέχρι σήμερα. Ένα από τα ωραιότερα γλυπτικά σύνολα της αρχαιότητας, για μια ακόμη φορά, βρίσκεται μακριά από τη χώρα που το γέννησε. Στο ταξίδι της επιστροφής φυσικά και δεν ήμουν σίγουρη για το τι υπερिσχύει στη μνήμη του ταξιδιώτη από την Αίγινα. Άλλωστε, είχα μόλις γνωρίσει μια μόνο από τις άλλοτε λαμπερές ψηφίδες της ιστορίας της κι αυτό, για μένα τουλάχιστον, ήταν αυτή τη φορά αρκετό.

Και ίσως, τελικά, η απάντηση να μη βρίσκεται πουθενά αλλού παρά στην ανεξάντλητη, πολυδιάστατη, μα συνάμα ισορροπημένη φυσιογνωμία της.

